

УДК 316.37; 316.77; 378; 87.9**В.І.АКСЬОНОВА** (викладач кафедри іноземних мов)

Кіровоградська льотна академія Національного авіаційного університету, Кіровоград

E-mail: vera_aksenova1975@mail.ru

**КРИЗА СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ
ЯК НАСЛІДОК СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДЕЗІНТЕГРАЦІЇ
СУСПІЛЬСТВА: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ**

Розкривається криза соціокультурної ідентичності особистості як наслідок соціокультурної дезінтеграції суспільства, в результаті чого виник патологічний стан суспільства, що характеризується розладом між культурою і соціальними відносинами, розпадом всезагальності і культурних засад суспільного відтворення; обґрунтовується сутність і значення загальних криз, що охоплюють суспільство в цілому, які називаються соціетальними; розкриваються шляхи і напрями відтворення соціокультурної системи суспільства, що представляє собою суперечливу єдність соціокультурної диференціації та інтеграції; напрями виходу з соціокультурної кризи, що породжує деструктивні тенденції в соціокультурній системі, які посилюються і загрожують збереженню її цілісності.

Ключові слова: соціокультурна криза, криза соціокультурної ідентичності, соціокультурна інтеграція, соціокультурна дезінтеграція суспільства, патологічний стан суспільства, комунікативні бар'єри, комунікація, рольова інтеграція, смислова («символічна») інтеграція, соціальний порядок

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями

Соціокультурна криза – це один із станів живого організму, ще у Давній Греції під кризою розумілося завершення чи перелом у протіканні деякого процесу, що має характер боротьби. У самому загальному вигляді криза є порушення рівноваги і у той же час процес переходу до деякої нової рівноваги. В соціальній філософії прийнято розрізняти стабільний і кризовий стан суспільства [1, С.128-141]. Перше означає стійкість відтворювальної соціальної системи чи соціального порядку; друге виражає порушення стабільності, слугує формою виявлення соціального конфлікту, способом руху соціальної системи від минулого стану, через дезінтеграцію і конфлікт, до нового стану. У ході своєї еволюції будь-яке суспільство неодноразово проходить динамічний цикл «стабільність-криза-нова стабільність». Загальні кризи охоплюють дане суспільство в цілому, то їх слід назвати соціетальними (від франц. слова *societe* – суспільство). У свою чергу серед соціетальних криз необхідно розрізняти: 1) соціальну кризу, що розвивається у відносинах серед людей, що складаються і відтворюються у різноманітних процесах людської життєдіяльності суспільства; 2) соціокультурний тип чи універсальним, що включає як сукупність соціальних (суспільних) відносин, так і культуру (способи) діяльності людини, взаємодію соціальних відносин і культуру [2, С.33-46].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, на яку спирається автор

Згідно з характером своєї внутрішньої динаміки кризи суспільства слід розділити на два протилежних види: 1) саморуйнівні – їх більшість і вони вписуються у природну логіку саморозвитку суспільства і тому можуть бути названі нормальними; 2) патові, які виступають по відношенню до природного саморозвитку як патологічні. У найбільш чистому вигляді, у якості веберівського «ідеального типу» така криза характеризується, по-перше, загальною кризою соціальних відносин; по-друге, розколом культури, інверсійна логіка якої формує зачароване коло варіантів передкатастрофічного стану; по-третє, перепонами, які інверсійна логіка розколотої культури виводить на шлях самовирішення кризи соціальних відносин. Суспільство, яке переживає патологічну соціокультурну кризу, називається кризовим соціумом [3, С.239-258]. Соціокультурна криза радянського суспільства охопила всі основні сфери його соціального буття: 1) політичну, де відбулася втрата управлінських важелів на всіх рівнях і у всіх ланках функціонування держави; 2) економічну, у якій склався тотальний дефіцит товарів і послуг, гіперінфляція доходів населення; 3) структурно-виробничу, де оголився дефіцит природних і трудових ресурсів, особливо мілітаризованого виробництва; 3) власне соціальну, де відбулася стрімка дезінтеграція соціальних груп та інституцій, втрата ідентифікації особистості з минулими структурами, омами, цінностями. Все це означає загальну кризу соціальних відносин, але соціальна криза – це тільки одна частина соціокультурної кризи радянського суспільства. Друга його складова – це криза культури, криза самих способів життєдіяльності суспільства. Реальність же кризи підтверджується тим, що вона охопила найважливіші сфери суспільного життя: 1) духовно-моральну; 2) трудову; 3) етнічну; 4) екологічну. Дві кризи – соціальна і культурна – склалися в суспільстві і діяли одночасно [4, С.311-319].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, на яку спирається автор

Теорія автопоезису (чи аутопоезису) була розроблена в 1970р. двома чилійськими нейробіологами У.Матураною і Ф.Варелою, які запропонували розробку самовідтворення соціальної системи, півд. Яким вони розуміли автопоезис як самовиробництво системою компонент, що реалізують її організацію (процесуальну конфігурацію). На початку 1970-х р. У.Матурана і Ф.Варела написали декілька робіт, присвячених теорії автопоезису («Biology of cognition» [Maturana, 1970] and 'Autopoiesis: The Organization of the Living' [Maturana & Varela, 1973]), які були передруковані разом у 1980р. одним томом, що був названим Autopoiesis and Cognition: The Realization of the Living. Практично у той же час у 1979р. Ф.Варела опублікував роботу, яка була названа Principles of Biological Autonomy, яка розширила глибину останніх робіт. На протязі 1980р. У.Матурана і Ф.Варела написали книгу The Tree of Knowledge (Древо познання. Перевод с англ. Ю.А. Данилова. – М.: Прогресс-Традиция, 2001. – 224с.), а в 1991р. Ф.Варела (сумісно з Аксьонова В.І., 2013

Е.Томпсоном (Evan Thompson) і Е. Рош (Eleanor Rosch)) - книгу *The Embodied Mind*, у якій вони окреслили задачі когнітивної науки. Теорія автопоезису застосовується також до аналізу соціальних систем у творах німецького соціолога Пітера М.Хейла (Peter M. Heil) (1980;1984). Саме твори цих авторів є для нас корисними для розуміння виходу країни з кризи і досягнення соціокультурної ідентичності [5, С.256-263].

У загальнофілософському аспекті проблеми кризи соціокультурної ідентичності особистості як наслідку соціокультурної дезінтеграції суспільства аналізуються в працях А.Бичко, І. Бичка, Г. Горак, М.Мокляка, О.Панченка, В.Табачківського, О.Картунова, М.Степика; концепції ідентичності – О. Нельга; конверсії національної свідомості – І.Кресіної, В.Ткаченка; концепції „духу народу” – В.Вілкова, В.Жадька; архетипів – В.Табачковського, С.Кримського, Р.Додонова; етнокультурної парадигми – В.Андрущенко, С.Наумкіної, М.Поповича, С.Римаренка; етнофілософії – С.Грабовського, О.Забужко, В.Кременя, В.Лісового; етнополітології – М.Михальченка, Л.Нагорної, В.Потульницького, І. Кресіної, І.Оніщенко; етносоціології – Б.Парахонського, А.Орлова, В.Скуратівського, етнопсихології – О.Нельга, В.Павленка; етнокультурології – В.Горького, В.Волинка, В.Андрущенко, Є.Бистрицького, С.Грабовського; етноконфліктології – В.Бекешкіної, С.Головахи, О.Маруховської, О.Картунова. Зокрема, в Україні питання кризи соціокультурної ідентичності в умовах культурної глобалізації в тому чи іншому контексті піднімають такі сучасні науковці, як: у вітчизняній літературі – І.Бичко, А.Бичко, М.Булатов, Є.Бистрицький, Р.Додонов, Г.Волинка, І.Волович, В.Воловик, В.Воронкова, Б.Гаврилишин, О.Добридень, В.Жадько, В.Дергачов, Ю.Злобін, В.Загороднюк, Ф.Канак, М.Кісельов, А.Кургузов, С.Кримський, Л.Кривега, К.Малеєв, М.Попович, Л.Солонько, М.Степико, В.Таран, А.Толстоухов, О.Шейко, М.Хилько; у російській – Л.Гумільов, В.Іноземцев, І.Ільїн; В. Кувалдін, Е.Кочетов, В.Лекторський, М.Моїсеєв, В.Стьопін, М.Чешков, С.Удовік; у зарубіжній – Г.Анаміоніс, Ф.Бродель, З.Бжезинський, У.Бек,Е.Гідденс, Д.Гелд, К.Денчев, А. Етціоні, М.Кастельс, У.Мак-брайд, Д.Медоуз, Е.Мак-Грю, Дж.Несбіт, А.Сміт, А.Тоффлер, Л.Туроу, Ф.Фукуяма, Л.Фоллерс, С.Хоффман, Р.Хіггінс, А.Швейцер, К.Ясперс. Робиться висновок, що складність процесів пояснюється складністю етнічної картини світу, особливостями соціально-економічного і політичного розвитку сучасного державотворення.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Проблемна ситуація.

Виник патологічний стан суспільства, що характеризується розладом між культурою і соціальними відносинами, розпадом всезагальності, культурних засад суспільного відтворення. Дестабілізаційна стадія перетворилася на гостро-конфліктну (висування гарячих точок). Існуюча традиція вивчення соціетальної кризи спирається на його редукцію до політичної, економічної, ідеологічної, соціокультурної кризи. Головними

підсистемами соціетальної кризи є інституційна криза та криза цінностей. Системна соціальна криза – це розповсюдження елементної кризи (інституційної, цільової чи ціннісної на базові елементи і зворотний вплив кризи, в контексті якого інституційна криза породжує ціннісну кризу, яка поглиблює дію всіх інститутів [6, С.476-484]. Подолання всіх цих криз потребує модернізації сучасного українського суспільства на всіх рівнях. Існує кілька атрибутів стану соціальної, а врешті, і політичної напруги. Перша ознака: в широких верствах населення поширюються настрої незадоволення існуючим становищем в життєво важливих сферах суспільного життя, настрої невдоволення взагалі існуючим соціальним устроєм. Друга ознака: Під впливом таких настроїв втрачається довіра до влади, зникає відчуття безпеки. Поширюються песимістичні оцінки майбутнього, різноманітні чутки. Виникає атмосфера масового психічного неспокою, емоційного збудження в політичній сфері. Третя ознака: Напруга виявляється не лише в суспільних настроях, а й у масових діях: ажіотажному попиті, вимушеній добровільній міграції значної частини населення в інші регіони і за кордон. Масові дії охоплюють і політичну сферу [7, С.202-220].

Мета статті – сформулювати теоретичні підстави аналізу концепту кризи соціокультурної ідентичності особистості як наслідка соціокультурної дезінтеграції суспільства в контексті соціально-філософського аналізу.

Дана мета реалізується в наступних задачах:

- обґрунтувати сутність і значення загальних криз, що охоплюють суспільство в цілому, які слід назвати соціетальними;
- пояснити понятійно-категоріальний апарат кризи соціокультурної ідентичності особистості як наслідку соціокультурної дезінтеграції суспільства;
- показати еволюцію соціокультурної інтеграції сучасного українського суспільства, яка не можлива без усвідомлення ним власних проблем, без аналізу подій і процесів, що відбуваються
- розкрити шляхи і напрями відтворення соціокультурної системи суспільства, що представляє собою суперечливу єдність соціокультурної диференціації та інтеграції;
- знайти напрями виходу з соціокультурної кризи, що породжує деструктивні тенденції в соціокультурній системі, які посилюються і загрожують збереженню її цілісності.

Обговорення проблеми

Необхідно зазначити, що характерною особливістю кожного конфлікту у момент його зародження є наявність об'єкта володіння яким зв'язано з фрустрацією потреб двох суб'єктів, втягнутих в конфлікт. Передконфліктна стадія - це період, коли конфліктуючі сторони оцінюють свої ресурси, перш ніж зважитися на агресивні дії або одступити. В той же час відбуваються консолідація сил протиборчих сторін, пошук прихильників і оформлення груп, які учащують в конфлікті. Коли всі спроби досягти бажаного виявляються безрезультатними, індивідуум або соціальна група визначають об'єкт, який перешкоджає досягненню цілей, ступінь його

«вини», силу і можливості протидії. Цей момент в передконфліктній стадії називається ідентифікацією [8, С.63-77].

Іноді причину фрустрації важко ідентифікувати, тоді можливий вибір об'єкта для агресії, який не має ніякого відношення до блокування потреби. Ця помилкова ідентифікація може привести до дії на сторонній об'єкт, у відповідь дії і виникнення помилкового конфлікту. Трапляється, що помилкова ідентифікація створюється штучно, в цілях відвернення уваги від істинного джерела фрустрації. Безпосередньо конфлікт. Ця стадія характеризується, перш за все, наявністю інциденту, тобто соціальних дій, які направлені на зміну поведінки суперників. Дії, які складають інцидент, можуть мати як відкритий, так і прихований характер. Дуже характерно для стадії безпосередньо конфлікту наявність критичної крапки, досягши якої конфліктні взаємодії між протидіючими сторонами досягають максимальної сили і гостроти. Після проходження критичної маси число конфліктогенних взаємодій, їх гострота і сила різко знижуються, і далі конфлікт йде по низхідній до нового сплеску сил протистояння.

Криза соціокультурної ідентичності особистості як наслідок соціокультурної дезінтеграції суспільства представляє собою зростання несумісності, амбівалентності процесів соціалізації, інкультурації та індивідуалізації у формуванні людини. У свою чергу, парадоксальність у свідомості, почуттях і поведінці людини репродукує соціокультурну роз'єднаність і розпорошеність суспільства. Особистість може стати творцем соціокультурної єдності суспільства при умові здійснення її формування і розвитку як цілісного соціокультурного процесу, так і творчого соціокультурного взаємопроникнення, що передбачає не просто адаптацію і засвоєння соціальних ролей, норм і цінностей, але і їх творчість. Постільки діалог у суспільстві неможливий без особистості, здатної до внутрішнього і зовнішнього діалогу, то задача формування діалогічного типу комунікативної особистості перетворюється в нагальну задачу соціокультурної трансформації суспільства. Лише на основі соціокультурного відтворення на особистісному (мікро-) рівні можливо взаємопроникнення, і відповідно, інтеграція на макро-рівні-суспільства. [9, С.220-230]. У сучасному суспільстві діють суттєві комунікативні бар'єри для соціокультурної інтеграції - широкого використання маніпулятивних технологій, зростання парадоксальності в свідомості, почуттях, комунікативній поведінці людини. Реалізація комунікативних передумов соціокультурної інтеграції – формування громадськості, становлення діалогічної особистості – можлива лише при сходженні до нової практики управління – до зв'язків з громадськістю, які розуміються як креативна організація соціокультурної комунікації, направленої в русло взаємної співдії суб'єктів (системи і середовища) та їх інформаційної взаємозумовленості з метою вирішення проблем суспільства, особистості, культури. Управління соціокультурними процесами (управління проблемами). Управління проблемами може бути організовано лише в межах взаєморозуміння, довіри

і згоди; при відношенні до особистості не до як об'єкту впливу, а як до активного і творчого суб'єкта дії. Зв'язки з громадськістю являються формою соціокультурної рефлексії суспільства, направленої на встановлення своєї ідентичності як системи, яка ідентифікує соціокультурні проблеми, визначає їх стан і тенденції. Соціальна проблема не існує без соціальних суперечностей, але й не зводиться до них, являючись усвідомленням невизначеності ситуації [10, С.135-145].

У суспільстві, у якому відбувається безперервна модифікація соціальних інститутів, соціальних ролей, смисло-значень, в результаті зростання невизначеності, неочевидності суспільних змін в рефлексії суспільства означаються три вузлові соціокультурні проблеми – соціального порядку, соціального вибору і соціального смислу. Діалогова модель суспільства, яка у повній мірі розкриває сутність зв'язків з громадськістю, характеризується, по-перше, як комунікативна дія суб'єкт-суб'єктного адекватного (рівноважного) типу; 2) як двохстороння комунікативна залежність як від ресурсів, так і дій один від одного; по-третє, як двохстороння рівноправна смислова комунікативна організація. Лише у такій моделі відтворюється кооперативний тип комунікативної взаємодії, тоді як перші три моделі відносяться до змішаних типів (кооперативно-конкурентної і кооперативно-конфліктної) взаємодії [11, С.340-350].

Соціокультурна інтеграція сучасного українського суспільства не можлива без усвідомлення ним власних проблем, без аналізу подій і процесів, що відбуваються. У цьому плані зв'язки з громадськістю відіграють провідну роль, реалізуючи такі задачі, як вивчення і формування суспільної думки, зосередження уваги громадськості на проблемах, аналіз конкретних ситуацій. Зв'язки з громадськістю стають основним інструментом, за допомогою якого встановлюється адекватна смислова, інституційна і рольова ідентичність сучасного українського суспільства. Єдність соціокультурної системи не є тотальною, вона включає ті соціальні, культурні і особистісні системи у якості своїх компонентів, і ті зв'язки між ними, які знаходяться у сфері пересічення одна з одною.

Відтворення соціокультурної системи суспільства представляє собою суперечливу єдність соціокультурної диференціації та інтеграції. Соціокультурна диференціація – це неперервний процес відокремлення соціальної системи, культури і особистості у рамках єдиної системи з її неоднозначними наслідками (свобода і відчуженість особистості, інтенсифікація соціальних змін, дегуманізація і відхилення цих змін від культури, оновлення і криза культури). Вона супроводжується зростанням підсистемних (власне культурних, соціальних, особистісних) запитів і послабленням загальносистемних (соціокультурних) вимог, які в результаті цього стають причиною переходу соціокультурної системи до нерівно вагомого стану. Протилежною стороною змін являється соціокультурна інтеграція, яка представляє собою процес взаємопроникнення соціальної системи, культури і особистості і збереження єдності соціокультурної системи, яка постійно приходить у стан диференціації. Логіка

функціонування підсистем у результаті інтеграційних процесів все в більшій мірі кореспондується з загальносистемними вимогами, завдяки чому соціокультурна система переходить у стан рівноваги [12, 254с.].

В результаті кризи сучасного соціуму деструктивні тенденції в соціокультурній системі посилюються і загрожують збереженню її цілісності: 1) при порушенні єдності диференційованих та інтегрованих процесів; 2) при переважанні внутрішніх взаємодій і взаємозв'язків компонентів соціокультурної системи над зовнішніми. Українське суспільство як соціокультурна система може зберегти свою єдність, якщо вдасться зупинити процес відчуження особистості від соціальних систем і культури. «Виштовхування» особистості в оточуюче середовище соціальних систем і культури приводить не тільки до кризи соціокультурної ідентичності особистості, але й до соціокультурної кризи суспільства в цілому. Те ж саме слід відмітити і у відношенні соціальної системи і культури. 3) При переважанні загальносистемних вимог соціокультурної системи. Мова йде про необхідність витіснення внутрішніх імперативів в соціальній, культурній і особистісній підсистемах, постільки це шлях до недиференційованого суспільства, до традиційного укладу суспільного життя, до ілюзорної соціокультурної єдності, структури соціальної дії [13, С.415-462].

Цілісність соціокультурної системи можлива, якщо потреби і вимоги її функціонування і розвитку не відміняють та не ігнорують потреби особистості, інтереси соціальної системи і вимоги культури, а, навпаки, передбачають їх, що може бути здійсненим лише при взаємопроникненні в соціокультурній системі. Одностороннє проникнення в соціокультурній системі здатна лише штучно консолідувати суспільство, але не здатна привести до вирішення проблем. Соціальна система відтворює сама себе як дещо ціле (*sui generis*) згідно з Н.Луманом, який послідовно реалізував ідею самовідтворення, само творення (*аутопойезиса*) соціальної системи, у яких мережі її елементів породжують не тільки свої структури, але й інші елементи, з яких вони складаються [8]. Соціальні системи являються ієрархічно організованими, які включають підсистеми різного рівня. Аутопойезис однієї системи не повинен виключати аутопойезис іншої системи (надсистеми чи підсистеми), тому він завжди відносний, але не абсолютний [14, 602с.].

Між системою та її оточуючим середовищем існують адаптивні, деструктивні і перетворюючі взаємозв'язки. Соціокультурна система виявляється не здатною до інтеграції у тому випадку, коли її оточуюче середовище (політична система, економіка) здійснює в ній інтервенцію – здійснює вплив на систему, переслідуючи виключно власні інтереси, але не цілі соціуму, особистості чи культури. Інтервенція приводить до розповсюдження ринкових і політичних принципів у соціокультурну систему, підмінюючи власне гуманістичні, соціальні, культурні принципи. При творчих зв'язках елементи середовища у перетвореному вигляді стають

власне елементам системи, підпорядковуючись законам її функціонування. Тільки творчі взаємодії можуть слугувати основою для інноваційного розвитку системи. Система, яка перетворює частину своєї природи, включає її у свій склад, в результаті чого відбувається зміна меж системи і середовища. Творчі взаємодії системи і середовища (на відміну від інтервенції чи простої адаптації) і є взаємопроникнення як передача властивостей одного об'єкта іншому і навпаки. У цьому смислі суспільство як соціокультурна система, її компоненти (соціальна система, особистісна система, культурна система) відтворюється завдяки «власній роботі». Соціокультурна система являється трансформаційно відкритою і оперативно закритою в постіндустріальному суспільстві, що формує глобальний соціальний порядок [15, 336с.].

Як свідчить аналіз, диференціація і інтеграція в соціокультурній системі здійснюються завдяки комунікації і у формі комунікації, яка здатна як консолідувати суспільство, і його роз'єднання. Тому велике значення набуває питання про умови, при яких комунікація набуває здатність об'єднувати суспільство, забезпечуючи його соціокультурну цілісність. Соціально-філософська думка виробила акціоністську і реляціоністську методологічну позицію відносно даної проблеми. У концепції Ю.Габермаса творчий характер надається комунікативній дії, націленій, на відміну від інших форм соціальної дії, на взаєморозуміння між суб'єктами і узгодженістю їх проектів. У теорії Н.Лумана самовідтворюючою здатністю володіють не комунікативні дії, а комунікації (= соціальні системи), що породжують комунікації. Подолання односторонності акціонізму і реляціонізму у вирішенні даної проблеми можливо при розумінні змісту комунікації як єдності комунікативних взаємодій між ними та організації комунікативних взаємодій і взаємозв'язків. І комунікативні зв'язки, і комунікативні дії можуть носити творчий характер, але у рамках певної комунікативної організації, що орієнтується на розкриття їх творчого потенціалу. Комунікативні дії не обов'язково направлені на взаєморозуміння і взаєморозуміння суб'єктів, так як комунікативні зв'язки не завжди породжують нові комунікації. Головне – це форми, кордони, що визначають направленість і зону дії комунікативних дій суб'єктів і комунікативних зв'язків між ними, формуючи культурні основи нації [17, С.46].

Згідно зі змістом інтенцій суб'єктів ми виокремлюємо такі типи комунікативної дії, як взаємна чи одностороння взаємодія, спів дія і протидія. При цьому творчим потенціалом, здатним реалізувати взаємопроникнення (відповідно, і інтеграцію) у соціокультурній системі, володіє взаємна співдія – комунікативна взаємодія суб'єкт-суб'єктного і кооперативного типу. Комунікативні взаємозв'язки характеризують взаємозалежність компонентів соціокультурної системи подвійного роду – від комунікативних дій суб'єктів до комунікативних ресурсів (у вигляді інформації) інших суб'єктів. Комунікативні зв'язки стають творчими тоді, коли суб'єктами здійснюється взаємний обмін ресурсами і діями, власне – взаємозбагачення суб'єктів. Комунікативна організація відносить одні

зв'язки і дії до структури соціокультурної системи, інші – до зовнішнього середовища. Таким механізмом віднесення являється культура як система норм і цінностей, як мова (система символів). Культура з метою підтримки рівноваги у соціокультурній системі як обмежує комунікативні взаємодії і взаємозв'язки рамками «загальноприйнятого», «загально значимого», «правильного», так і обмежує їх від зовнішнього середовища, забезпечуючи само ідентифікацію соціокультурної системи.

У той же час культура організовує, формує комунікативні взаємодії і взаємозв'язки, орієнтуючи їх на творче взаємопроникнення компонентів соціокультурної системи. Сама ідея соціокультурного взаємопроникнення належить Т.Парсонсу, який відмічав, що при аналізі системи соціокультурної дії важливо не випускати взаємопроникнення її підсистем: межа між будь-якою парою систем дії представляє собою деяку «зону» структурних компонентів, які можуть теоретично розглядатися як такі, що належать обом системам, а не просто відносні до якоїсь одної з них. Виходячи з розуміння взаємопроникнення як взаємного перетворення системи і середовища зміст утворюваних у даному процесі структурних компонентів, «зон» та інтегративних ланок визначається ними як соціальні інститути, соціальні ролі і смисло-значення. У процесі взаємопроникнення соціального і культурного компонентів частина соціального середовища, перетвореного культурою, і частина культурного середовища, перетвореного соціальною системою, створює інтегровану зону, що належить одночасно обом підсистемам, але зводиться повністю ні до жодної з них, - соціальний інститут, здійснюваний ціннісно-нормативну регуляцію соціальних систем, підтримує чи змінює норми і цінності суспільства. Соціокультурна інтеграція розуміється у цьому плані як інституційна інтеграція. Міра інституційної інтеграції суспільства визначається глибиною і повнотою взаємопроникнення соціальної системи і культури [18, 220с.].

Так, на рівні взаємопроникнення соціальних і особистісних компонентів створюється проміжна ланка – соціальна роль, яка не являється у повній мірі «власністю» ні соціальних систем, ані особистості. Дане розуміння відрізняється від традиційного розуміння соціальної ролі в її функціоналістському трактуванні. Те, що соціальна система очікує від особистості подібного її соціальному статусу поведінки, не означає, що особистість не належить самій собі (для функціоналізму характерно ототожнювати особистість і її статус, реальну поведінку людини і соціально очікувану поведінку). Індивід не тільки приймає на себе соціальні очікування, але й пред'являє особистісні очікування у відношенні до соціальних систем. Проте на рівні взаємопроникнення культурних і особистісних компонентів створюється проміжна ланка, яка не належить повністю ні особистості, ні культурі, - світ смисло-сутностей (значень, ролей). Комунікативне взаємопроникнення створює «частинки» культури в особистості і особистості в культурі. Взаємопроникнення цих підсистем є трансформаційний процес, у якому соціальні значення, прийняті у даній

культури, трансформуються в особистісний смисл, а соціальні значення являються у повній мірі втіленням у культурі особистісних смислів. Якщо для особистості значення представляють собою загальні орієнтири у соціокультурному середовищі, то смисли являються загальним орієнтиром внутрішнього буття особистості як системи. Крім інституційної і рольової інтеграції, соціокультурна єдність суспільства досягається, таким чином, завдяки смислової («символічній») інтеграції. Міра смислової інтеграції суспільства визначається глибиною і повнотою взаємопроникнення особистості і культури [19, 240с.].

Інтеграція компонентів соціокультурної системи при одночасній диференціації забезпечує рівновагу, яка сприймається у суспільній свідомості як «соціальний порядок». Це і соціальна рівновага, і рівновага культурної системи, і рівновага внутрішнього світу людини. Соціокультурна упорядкованість – це свого роду динамічна соціокультурна рівновага: його інституційний, рольовий і символічний аспекти взаємно зумовлюють як зміни, так і стабілізацію соціокультурної системи. Взаємне узгодження особистісних і соціальних очікувань, особистісних смислів і соціальних значень, ціннісно-нормативних приписів і соціальних змін здійснюється не інакше, як у процесі комунікації, у вигляді інформації про відмінності між компонентами соціокультурної системи, повідомленнях та інтерпретаціях цих відмінностей і форм їх подолання. Проблема соціального порядку існує як усвідомлення незнання в саморефлексії суспільства відносно того, як забезпечити соціокультурну упорядкованість при безперервних змінах, при зростанні нестійкості і неупорядкованості, якими повинні бути соціальні інститути, щоб вони могли одночасно і впорядкувати, і трансформувати суспільство. Проблема соціального вибору проявляється як усвідомлення незнання того, яким чином узгоджувати безперервно розузгоджені соціальні і особистісні очікування. Проблемним стає визначення не тільки спрямованості індивідуального, але й соціального облаштування суспільства. Суть проблеми смислу заключається в усвідомленні того, як забезпечити при рості невизначеності соціокультурних змін єдність, сумісність соціальних значень і особистісного смислу. Проблема смислу тісно пов'язана з проблемами соціального порядку і вибору: якщо проблема соціального порядку формулюється «як можливе суспільство», то проблеми соціального смислу і соціального вибору переформулюються «яким повинно бути суспільство». Проблема соціального вибору за допомогою різниці сущого і належного породжує у ході соціокультурних змін різні ідеологічні і утопічні проекти як спробу вирішити проблеми смислу соціального порядку і соціального вибору [20, 558с.].

Висновки

Таким чином, соціокультурні проблеми у процесі спілкування набуває форму власне проблем функціонування і розвитку самої соціокультурної комунікації як комунікативні проблеми розуміння, довіри і згоди. Комунікативна проблема розуміння в тому, що учасники комунікації, обговорюючи світ смисло-значень, соціальні ролі і інститути, не можуть

осягнути їх суть, тому це осягнення носить суперечливий, дискусійний характер, а іноді й амбівалентний. Проблема розуміння стає комунікативним бар'єром у функціонуванні і розвитку соціокультурної системи. Довіра пов'язана з очікуваннями у відношенні інших людей, вірою у те, що ці очікування виправдаються.

Соціальні ролі, в основі яких і знаходяться ці очікування, все у більшій мірі стикаються з проблемою вибору, тому відношення до них визначається у формі тієї чи іншої довіри чи недовіри. У більшості випадків сучасне суспільство характеризується як «суспільство ризику» (П.Штомпка, Е.Гідденс, У.Бек), тому й функції довіри до суспільства визначаються в контексті невизначеності і непередбачуваності соціального життя. Постільки соціокультурна система є плинною, її проблеми являються вирішуваними, а у процесі нової диференціації та інтеграції вони здійснюються на новому рівні відтворення проблем порядку, вибору і смислу, а у комунікативному плані знову відтворюється дефіцит розуміння, довіри і смислу. Одним з помітних досягнень соціальної філософії являється теорія діалогу, звернення до якої пов'язано з потребою пошуку нових форм та алгоритмів управління се більш ускладнюючими соціокультурними процесами.

Перспективи подальших наукових досліджень

- аналіз дезінтеграційно-інтеграційних тенденцій сучасного українського суспільства;
- аналіз діалогової концепції сучасного українського суспільства, направленої на вихід соціуму з кризи та пошуки подальшої інтеграції суспільства;
- детермінанти оптимізації соціокультурної ідентичності особистості в умовах виходу соціуму з кризи.

Список використаної літератури

1. Аксьонова В.І. Міжкультурна комунікація як атрибут соціокультурної життєдіяльності суспільства / В.І. Аксьонова // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: [зб. наук. пр.]. – Запоріжжя: Вид-во ЗДІА, 2011. – Вип. 45. – С. 128-141.
2. Аксьонова В.І. Інформаційний простір постмодерну в умовах інформаційної єдності людства / В.І. Аксьонова // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: [зб. наук. пр.]. – Запоріжжя: Вид-во ЗДІА, 2011. – Вип. 46. – С. 33-46.
3. Аксьонова В.І. Формування комунікативної культури особистості в умовах глобалізації та інформаційного суспільства/ В.І. Аксьонова // Наукові записки Київського університету туризму, економіки і права. Серія: Філософські науки. – К.: КУТЕП, 2011. – Випуск 10. – С. 239-258.
4. Аксьонова В.І. Методологічні засади міжкультурної комунікації в контексті сучасного інформаційного суспільства / В.І. Аксьонова // Гілея: науковий вісник: [зб. наук. пр.] – К.: Вид-во УАН ТОВ «НВП» «ВІР», 2011. – Вип. 49. – С. 311-319.
5. Аксьонова В.І. Культурна дифузія і акультурація в контексті розвитку комунікативної парадигми глобалізації та інформаційного суспільства / В.І. Аксьонова // Гілея: науковий вісник: [зб. наук. пр.] – К.: Вид-во УАН ТОВ «НВП» «ВІР», 2012. – Вип. Криза соціокультурної ідентичності особистості як наслідок соціокультурної дезінтеграції суспільства: соціально-філософський аналіз

56 (1). – С. 256-263.

6. Аксьонова В.І. Міжкультурна комунікація як процес глобалізованого соціуму / В.І. Аксьонова // Гілея: науковий вісник: [зб. наук. пр.] – К.: Вид-во УАН ТОВ «НВП» «ВІР», 2012. – Вип. 60 (5). – С. 476-484.

7. Аксьонова В.І. Наукові підходи до вивчення феномена міжкультурної комунікації в контексті розвитку глобального комунікативного суспільства В.І. Аксьонова // Наукові записки Київського університету туризму, економіки і права. Серія: Філософські науки. – К.: КУТЕП, 2012. – Випуск 12. – С. 202-220.

8. Аксьонова В.І. Формування комунікативної особистості в умовах глобалізації суспільства / В.І. Аксьонова // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: [зб. наук. пр.]. – Запоріжжя: Вид-во ЗДІА, 2012. – Вип. 49. – С. 63-77.

9. Аксьонова В.І. Детермінанти оптимізації міжкультурної комунікації в умовах сучасного глобалізованого соціуму / В.І. Аксьонова // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: [зб. наук. пр.]. – Запоріжжя: Вид-во ЗДІА, 2012. – Вип. 50. – С. 220-230.

10. Аксьонова В.І. Міжкультурна комунікація в умовах сучасного діалогу культур / В.І. Аксьонова // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії і практики: [зб. наук. пр.]; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя: Вид-во КПУ, 2011. – Вип. 50. – С. 135-145.

11. Аксьонова В.І. Онтологічні та аксіологічні засади міжкультурної комунікації в умовах формування і розвитку інформаційного суспільства / В.І. Аксьонова // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії і практики: [зб. наук. пр.]; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя: Вид-во КПУ, 2011. – Вип. 51. – С. 340-350.

12. Воронкова В.Г. Філософія гуманістичного менеджменту (соціально-антропологічні виміри). Монографія / В.Г.Воронкова.- Запоріжжя: РВВ ЗДІА, 2008.-254с.

13. Парсонс Т. О структуре социального действия / Т.Парсонс. – [Изд. 2-е.] - М.: Академический проект, 2002.- С.415-462.

14. Соснін О.В., Воронкова В.Г., Ажажа М.А. Інвестиції в людський розвиток в умовах глобальної трансформації: навчальний посібник / В.Г.Воронкова, М.А.Ажажа. - Львів: «Магнолія 2006», 2011.- 602с.

15. Суліма Є.М. Глобальний соціальний порядок постіндустріалізму: [Монографія] / Є.М.Суліма. - Вид. 2-е, допов.- К.: Генеза, 2004.- 336 с.

16. Губерський Л. Культура. Ідеологія. Особистість : Методолого-світоглядний аналіз / Л. Губерський, В. Андрущенко, М. Михальченко. – 2-е вид. – К. : Знання України, 2005. – 580 с.

17. Сміт, Ентоні Д. Культурні основи нації. Ієрархія, заповіт і республіка. Пер. з англійської. - К., Темпора, 2009. - С. 46.

18. Людина в лабіринті перспектив // А.В. Толстоухов, О.Є. Перова., О.М. Рубанець.- та ін. – К.: Видавець ПАРАПАН, 2004. – 220с.

19. Кримський С.Б. Запити філософських смислів. – К.: Видавець ПАРАПАН, 2003. – 240с.

20. Козловець М. А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації : монографія / М. А. Козловець. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 558 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Aksenova V. Intercultural communication as an attribute of social and cultural life of society / V Aksenova // Humanitarian Bulletin Zaporozhye State Engineering Academy [Collection of scientific papers]. - Zaporozhye: DIG Publishing, 2011. - Issue 45. - P. 128-141.

2. Aksenova V. Information space of postmodernism in information oneness of mankind / V Aksenova // Humanitarian Bulletin Zaporozhye State Engineering Academy [Collection of scientific papers]. - Zaporozhye: DIG Publishing, 2011. - Issue 46. - P. 33-46.

3. Aksenova V. Formation of communicative culture of the individual in the context of globalization and information society / V Aksenova // Scientific notes of Kyiv University of

Tourism, Economics and Law. Series: Philosophy of Science. - K. KUTEL, 2011. - Issue 10. - P. 239-258.

4. Aksenova V. Methodological principles of intercultural communication in the context of the modern information society / V Aksenova // Gilea: Research Bulletin - K. Publisher UAS LLC "NPP" "Believe," 2011. - Issue 49. - P. 311-319.

5. Aksenova V. Cultural diffusion and acculturation in the context of the communicative paradigm of globalization and the information society / V Aksenova // Gilea: Research Bulletin: [Collection of scientific papers] - K.: Type of UAS LLC "NPP" "Believe," 2012. - Issue 56 (1). - P. 256-263.

6. Aksenova V. Intercultural communication as a process of globalized society / V Aksenova // Gilea: Research Bulletin: [Collection of scientific papers] - K.: Type of UAS LLC "NPP" "Believe," 2012. - Issue 60 (5). - P. 476-484.

7. Aksenova V. Scientific approaches to the study of the phenomenon of intercultural communication in the context of global communication society V Aksenova // Scientific notes of Kyiv University of Tourism, Economics and Law. Series: Philosophy of Science. - K. KUTEL, 2012. - Issue 12. - P. 202-220.

8. Aksenova V. Formation of communicative identity in a globalized society / V Aksenova // Humanitarian Bulletin Zaporozhye State Engineering Academy. - Zaporozhye: DIG Publishing, 2012. - Issue 49. - P. 63-77.

9. Aksenova V. Determinants optimization of intercultural communication in today's globalized society / V.Aksenova // Humanitarian Bulletin Zaporozhye State Engineering Academy [collection of. works.]. - Zaporozhye: DIG Publishing, 2012. - Issue 50. - P. 220-230.

10. Aksenova V. Intercultural communication in the modern dialogue of cultures / V Aksenova // Social technologies: current theory and practice: [Collected Works.] Classic. private university. - Kiev: Publishing House of the Communist Party, 2011. - Issue. 50. - P. 135-145.

11. Aksenova V. Ontological and axiological foundations of intercultural communication in the formation and development of the information society / V Aksenova // Social technologies: current theory and practice: [Collection. papers.] classic. private. University. - Kiev: Publishing House of the Communist Party, 2011. - Issue. 51. - P. 340-350.

12. Voronkova V. G. Philosophy of humanism management (social and anthropological measurings). Monography / V. G. Voronkova. - Zaporizhzhya: ZPEA, 2008.-254 p.

13. Parsons T. About structure of social action / T.Parsons. – [Publ. 2nd.] - M.: Academic project, 2002.- P. 415-462.

14. Sosnin O. V., Voronkova V. G., Azhazha M.A. Investments in human development in the conditions of global transformation: train aid / V. G. Voronkova, M.A. Azhazha. - Lviv: «Magnoliya 2006», 2011. - 602 p.

15. Sulima Y. M. Global social order of postindustrialism: [Monography] / Y. M. Sulima – Publ. 2nd., added - K.: Geneza, 2004.- 336 p.

16. Guberskyj L. Culture. Ideology. Personality :Metodologo-worldview analysis / L. Guberskyj, V. Andrushchenko, M. Mykhalchenko. – 2nd edition. – K. :Znannya, 2005. – 580 p.

17. Smith, Anthony D. Cultural foundations of the nation. Hierarchy, covenant and republic. Research publication. (Translated from English.). - K.: Tempora, 2009. - P. 46.

18. A man in a maze of prospects // A. Tolstouhov, AE Perov., A. Rubanets. - And so on. - K. Publisher PARAPAN, 2004. – 220 P.

19. Krymskiy S.B. Request philosophical meanings. - K. Publisher PARAPAN, 2003. - 240p.

20. Kozlovets M. A. Phenomenon of national identity: the challenges of globalization : monograph / M. A. Kozlovets. - Zhytomyr: Publishing ZSU of Ivan Franko, 2009. – 558 p.

В.И.АКСЕНОВА

Кировоградская летная академия Национального авиационного университета,
Кировоград

E-mail: vera_aksenova1975@mail.ru

**КРИЗИС СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ КАК СЛЕДСТВИЕ
СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ ДЕЗИНТЕГРАЦИИ ОБЩЕСТВА: СОЦИАЛЬНО-
ФИЛОСОФСКИЙ АНАЛИЗ**

Раскрывается кризис социокультурной идентичности личности как следствие социокультурной дезинтеграции общества, в результате чего возникло паталогическое состояние общества, которое характеризуется разбродом между культурой и социальными отношениями, разладом всеобщности и культурных оснований общественного воспроизводства; обосновывается сущность и значение общих кризисов, которые охватывают общество в целом, которые называются социетальными; раскрываются пути и направления воспроизводства социокультурной системы общества, которая представляет собой противоречивое единство социокультурной дифференциации и интеграции; направления выхода социокультурного кризиса, который рождает деструктивные тенденции в социокультурной системе, которые усиливаются и угрожают ее сохранению и целостности.

Ключевые слова: социокультурный кризис, кризис социокультурной идентичности, социокультурная интеграция, социокультурная дезинтеграция общества, паталогическое состояние общества, коммуникативные барьеры, коммуникация, ролевая интеграция, смысловая («символическая») интеграция, социальный порядок

V.AKSYONOVA

Fly Kirovograd academy of National aviation university, Kirovograd

E-mail: vera_aksenova1975@mail.ru

**CRISIS OF SOCIOCULTURAL IDENTITY OF A PERSONALITY AS A
CONSEQUENCE OF A SOCIOCULTURAL DISINTEGRATION OF A SOCIETY:
THE SOCIAL AND PHILOSOPHICAL ANALYSIS**

It reveals the crisis of socio-cultural identity of the personality as a result of social and cultural disintegration of society, resulting in a pathological state of society characterized by disorder between culture and social relations, and cultural collapse of the universal principles of social reproduction; substantiates the nature and importance of general management, covering the whole society, which is called societal, the ways and directions of social and cultural reproduction of society, which is a contradictory unity of sociocultural differentiation and integration of sociocultural trends out of the crisis, generating destructive trends in sociocultural system which threaten to increase and preserve its integrity. It is noted that the crisis of sociocultural identity of the personality as a result of social and cultural disintegration of society is a growing incompatibility ambivalence processes of socialization and individualization of inculturation in the formation of man. The irony in the mind, emotions and human behavior reproduces social and cultural isolation and fragmentation of society. A person can become a creator of social and cultural cohesion, provided the exercise of its formation and development as a holistic process of socio-cultural and creative social and cultural interpenetration, which involves not only the adaptation and assimilation of social roles, norms and values, but also their creativity. Substantiated that social and cultural integration of modern Ukrainian society is not possible without awareness of his own problems, without analysis of the events and processes that occur. In this regard, public relations play a key role in implementing such tasks as learning and the formation of public opinion, to focus public attention on the problems, analysis of specific situations. Public relations are the main instrument by which the set adequately semantic, institutional identity and role of modern Ukrainian society.

The analysis that the crisis of modern society destructive trends in socio-cultural system increase and threaten the preservation of its integrity: 1) in violation of the unity of the differentiated and integrated processes, 2) the predominance of internal interactions and relationships of the components of the sociocultural system external. Ukrainian society as a socio-cultural system can maintain its unity, if we can stop the alienation of the personality from the social systems and cultures. The integrity of the sociocultural system is possible if the needs and requirements of its operation and development do not cancel and do not ignore the needs of the personality, the interests of social and cultural requirements, but rather to provide them, which can be achieved only if the interpenetration of social and cultural system. The socio-cultural integration, thus understood as a role integration measure is determined by the depth and fullness of the interpenetration of the social system and the personality.

It is concluded that the level of interpenetration of cultural and personal components creates an intermediate that does not belong completely to personality or culture the world meanings-entities (values, roles). Communicative interpenetration creates a "particle" culture of personality and personality in culture. The interpenetration of these subsystems is a transformational process in which social values adopted in this culture are transformed into personal meaning and social significance are the full embodiment of the culture of personal meanings.

Keywords: socialcultural crisis, the crisis of social and cultural identity, social and cultural integration, social and cultural disintegration of society, a pathological state of society, communication barriers, communication, role integration, semantic ("symbolic") integration, social order.

Стаття надійшла до редколегії 31.08.13

Прийнята до друку 05.09.13

Рецензент: д.ф.н., проф. Рижова І.С.